

УДК 821.04/12

Зарицька Т.Г.
(Київ, Україна)

**ФОЛЬКЛОРНІ ЗБІРКИ М.О. МАКСИМОВИЧА
ЯК СЛАВІСТИЧНЕ ДЖЕРЕЛО У ЧЕХІЇ ТА СЛОВАЧЧИНІ**

В статті розглядаються історико-культурні зв'язки між українським, чеським та словацьким народами: переклади українських пісень і дум зі збірників М.О. Максимовича чеською та словацькою мовами.

Ключові слова: фольклорні видання, дослідницька робота, аналітичний метод, історико-культурні зв'язки.

В статье рассматриваются историко-культурные связи между украинским, чешским и словацким народами: переводы украинских песен и дум из сборников М.А. Максимовича на чешский и словацкий языки.

Ключевые слова: фольклорные издания, исследовательская работа, аналитический метод, историко-культурные связи.

The article deals with the historical and cultural relations between Ukrainian, Czech and Slovak peoples: translations of the Ukrainian songs and ballads into Czech and Slovak.

Key words: folk-lore editions, research work, analytical method, historical and cultural relations.

Спілкування культур українського, чеського та словацького народів беруть початок в далекому минулому, що засвідчують археологічні пам'ятки V століття. На різних етапах історії українська народна пісня, народний епос були постійним об'єктом зацікавлення чеської та словацької суспільності.

Безпосередні пісенні зв'язки українських, чеських та словацьких народів проходили на території, де вони спільно проживали. Більш широку можливість донести всю повноту поетичної творчості українського народу до своїх співвітчизників мали література і періодична преса. Цей процес розпочався в XVI столітті в добу Відродження.

Чеський вчений та релігійний діяч Ян Благодіслав (1523-1571) зацікавився українською мовою, багату на поезію, і вніс до своєї граматики чеської мови текст української балади «Дунаю, Дунаю, чому смутен течеш» (1551-1555). Це – найдавніший запис української народної пісні, про зміст і форму якої написано багато праць вітчизняними та зарубіжними науковцями.

Свідчення Я. Благодіслава та повний текст пісні «Дунаю, Дунаю...» зайняли почесне місце в українській філологічній науці, а ім'я чеського вченого ввійшло в українську фольклористичну науку. Під впливом нових ідей, породжених романтизмом, в кінці XVIII та на початку XIX століть пробуджується інтерес до проблеми слов'янського єднання і народна поезія займає важливе місце в будівництві національних культур. В Чехії

та Словаччині пісня, в тому числі й українська, набуває актуальності й трактується як за-сіб єднання слов'ян. Перший виявив інтерес до українського народного поетичного слова патріарх чеської науки, основоположник слов'янської філології Йозеф Добровський (1753-1829), для якого пісні були пам'ятками мови. Як філолога його цікавили українські видання «Острозька біблія» (1851), видання Івана Федоровича, словник Зизанія. Коли вийшло з друку «Слово про похід Ігоря» Й. Добровський висловив думку, що автором цього твору був українець. Він перший серед чехів і словаків привітав появу «Енеїди» І. Котляревського як визначного твору народною українською мовою. Добровський ніколи не був в Україні.

Про Україну він знав лише з польських, російських та німецьких джерел, які не давали повної уяви про українську мову і пісню. В той час не було друкованих збірок української пісенної поезії, тому про українську мову, пісню і думу Й. Добровський сказав мало. Однак, він став попередником чеських та словацьких «будителів», які в ті часи відігали важливу роль в обороні української мови, пісні та прав народу. Чеські та словацькі «будителі» - Й. Юнгман (1773-1847), П.Й. Шафарик (1795-1861), Я. Коллар (1799-1852), В. Ганка (1791-1861), Ф.Л. Челаковський (1794-1852) та послідовники словацького письменника Л. Штура (1815-1856) трактували пісні та думи як художні твори. Їх праці з історії слов'ян, філології, фольклору та етнографії розкривали світу життя слов'янських народів. Вони перші почали перекладати українську народну поезію чеською мовою. Протягом першої половини ХІХ століття проходить ознайомлення з українською піснею і думою через переклади Ф. Челаковського, статті про Україну та її поезію й через художню літературу. Це був період романтичного захоплення українськими піснями й думами, яким чеські й словацькі діячі культури відводили перше місце серед творчості слов'ян. Роль першопрохідця на ниві художнього перекладу з української мови на чеську належить чеському поету, філологу Вацлаву Ганці. В 1814 році він переклав і опублікував українську пісню «Ой послала мене мати зеленого жита жати». Це був перший переклад української пісні чеською мовою. У 1968 році в Празі з нагоди відзначення 150-річчя з часу появи першого перекладу української пісні чеською мовою вийшов науково-бібліографічний збірник «Сто п'ятдесят років чесько-українських літературних зв'язків 1814-1964 рр.», підготовлений чеськими філологами під керівництвом Ореста Зілинського. В цьому виданні поданий багатий матеріал перекладів українських пісень і дум та літературних творів чеською мовою. Вступна стаття О. Зілинського «Українська народна пісня в чеському літературному розвитку» висвітлює історію перекладу української пісенної поезії на чеську мову, та оцінка її чеськими діячами культури. Звертання В. Ганки до джерел української народної поезії не випадкове, його покоління захоплювалося піснями й найбільше любили українські пісні, в яких виявився геній слов'янства, що відповідає ідейним та естетичним засадам чеського романтизму. Пісня «Ой послала мене мати зеленого жита жати», яку відібрав для перекладу В. Ганка, контамінована з двох творів. До основного тексту додано приспів «Гей, нуте, косарі»

Oy poslalate mne mati

Zelenego zita zati,

Oy chute (!) kosari, proc ne rano pocali,

Proč ne rano počali, byste mnoho ustali... [1, т. 1, 198]

Перекладом цієї пісні почався новий етап в житті україно-чеських літературних зв'язків.

Після перекладів В. Ганки з серією перекладів українських народних пісень виступив чеський літератор доби романтизму Франтішек Ладіслав Челаковський (1799-1852). Романтизм розбудив у Ф. Челаковського інтерес до рідної чеської мови, літератури й культури. Молодий вчений зацікавився народною пісенною поезією слов'ян. Він збирає друковані й рукописні збірки, виїздить до сусідніх слов'янських земель, знакомиться з їх творчістю й публікує тритомну збірку пісень слов'янських народів під загальною назвою «Слов'янські народні пісні, зібрані Ф.Л. Челаковським» (Прага, 1822, 1825, 1827). Челаковський намагався в одному виданні зібрати пісенний поетичний світ слов'ян, показати їх близькість і скарби, якими володіють слов'яни. Збірка Ф. Челаковського «Слов'янські народні пісні», в якій надруковані польські, російські, українські, сербські та інші пісні, мала успіх і стала джерелом для багатьох європейських видань, збірок і праць, пов'язаних із слов'янським світом. Пісні надруковані в оригіналі та в перекладах чеською мовою. Для перекладу Ф. Челаковський відібрав 15 українських пісень, які близькі до чеської народної пісні. Всі 15 пісень перекладені точно, кожний рядок оригіналу й перекладу майже ідентичний. Переклади Ф. Челаковського хоч і не відкрили всіх багатств української поезії, однак стали першим кроком до знайомства з поетичним світом українського народу. Збірку Ф. Челаковського тепло прийняли не лише в слов'янському світі, але й в Європі.

Найсвітлішою постаттю в історії українсько-чеських та словацьких культурних зв'язків був видатний вчений, діяч чеської та словацької культури Павел Йозеф Шафарик (1795-1861). Він перший науково обґрунтував місце української мови й народної поезії в слов'янському світі, високо оцінив українське поетичне слово й зміцнив його загально-європейським авторитетом. Славистичні наукові зацікавлення П.Й. Шафарика утвердили в чеському й словацькому народах свідомість, що українці – це самостійний слов'янський народ з національною мовою та самобутньою культурою. Найґрунтовнішою працею П. Шафарика вважається «Історія слов'янської мови та літератури з усіма діалектами». На основі цієї праці американська письменниця німецького походження, перекладачка Тереза Робінсон (псевдонім Тальві, 1797-1870) написала свої розробки про слов'ян, зокрема про Україну, її мову, народну поезію й літературу під назвою «Історичний огляд слов'янських мов і їх різних діалектів та слов'янських літератур» (1834) англійською мовою, цим розширила популяризацію думок П. Шафарика.

Під впливом професора Й. Юнгмана, послідовника вольтеріанських ідей, який закликав співвітчизників не зрідкатися рідного слова й культури. Ідеї Й. Юнгмана вплинули на П. Шафарика й Ф. Палацького, які стали визначними діячами національного відродження. У листі до Яна Коллара (1821) П. Шафарик писав: «Набагато краще прославити свій народ смертю, як збезчестити його своїм життям», наголошуючи «Любимо свій народ без ненависті до чужого народу» [1, Т. 1, 205]. Цього принципу П. Шафарик дотримувався в своєму житті і в своїх наукових і літературних працях. Коли П. Шафарик писав «Історію слов'янської мови та літератури ...», що вийшла з друку 1826 року, він ще не мав чіткої уяви про мови і літератури слов'янських народів. Мало знав про український народ і його мову. Не було чіткої думки і в європейській науці про місце української мови в системі інших мов. Не сказав свого слова Й. Добровський. Тільки Ф. Палацький в 1830 році виступив з тезою, що українська мова цілком самостійна та її не можна вважати діалектом польської чи російської мов. П. Шафарик вивчав усі джерела, що стосувалися

історії та культури України, що писали про українців німці, поляки, росіяни, зокрема, у «Словаре» митрополита Євгенія, в історії російської літератури М. Греча, у статтях польського вченого Бандтке. Він дослідив українські видання – збірку дум М. Цертелева, «Енеїду» І. Котляревського, пізніше видання М. Максимовича, О. Бодяньського, твори М. Костомарова, А. Маретлінського, І. Вагілевича та інші. На основі доступних йому досліджень П. Шафарик у своїй науковій праці «Історія слов'янської мови ...» написав, що українську мову та культуру треба вивчати, особливо треба зібрати й дослідити народні пісні. У «Вступі» він упевнено говорить про українську мову нарівні з російською, сербською та польською мовами. Вихід «Історії слов'янської мови та літератури ...» П. Шафарика мало велике значення для української культури. Тут вперше в науці було визначено місце української мови в системі слов'янських мов і дано високу оцінку українській народній поезії, яку П. Шафарик поставив на перше місце серед творчих здобутків слов'ян. З усіх учених славистів П. Шафарик найкраще знав українську народну поезію й літературу.

На початку 30-х років XIX століття П. Шафарик зав'язує тісні стосунки з українськими вченими, сподівається на наукове співробітництво, листується з М. Максимовичем, О. Бодяньським, І. Срезневським, М. Лукашевичем, Я. Головацьким, І. Вагілевичем, які допомагають йому в роботі над українською проблематикою. В рукописному відділі Національної бібліотеки імені В.І. Вернадського НАН України зберігається перший лист П. Шафарика до М. Максимовича, написаний німецькою мовою, датований 25 вересня 1835 року. Через збирача російських народних пісень П. Киреевського, який відвідував П. Шафарика в Празі й повертався додому через Київ, П. Шафарик передав лист і збірки пісень західних слов'ян для М. Максимовича: Співанки Словенські, які видав Ян Коллар у Будін'є (1834-1835), Слов'янські народні пісні Ф. Челаковського, видані в Празі (1822-1825-1827), Пісні Моравські, які видав Ф. Сушіл у Брно (1835). В кінці листа П. Шафарик пише: «... Я був би дуже радий, коли б Ви погодилися люб'язно сповістити мене про дальший хід видання Вашої збірки малоросійських народних пісень, - а надто – коли б Ви не відмовилися зав'язати зі мною тривалі літературні стосунки й підтримали мене порадою і ділом у моїх щойно розпочатих українських студіях. З найвищою повагою залишаюся покорний слуга Вашого високоблагородія» Прага, 25 вересня 1835 р. (за новим стилем) Павел Йозеф Шафарик, доктор філософії [2, 121-123].

Цей лист дав змогу більш точно датувати початок стосунків двох великих учених П. Шафарика та М. Максимовича. А саме 25 вересня 1835 рік. Як проходило подальше листування двох учених важко визначити, тому що багато матеріалів втрачено. Однак, з листа М. Максимовича до П. Шафарика від 23 квітня 1840 року видно, що листування тривало, вислав першу частину своєї «Истории русской словесности» (1839) П. Шафаріку й запросив чеського слависта, а через нього й В. Ганку взяти участь у виданні альманаха «Киевлянин» (1840-1841) «ібо весьма желательно мне ознаменовать «Киевлянин» участием знаменитых наших словен». У меморіальній бібліотеці П. Шафарика зберігається багато книжок з присвятами М. Максимовича, зокрема на виданні «Украинские народные песни» (М., 1834) Максимович залишив запис: «Достопочтенному и многоуважаемому у нас г. Шафаріку от Максимовича из Киева».

Так як в ті часи було важко підтримувати безпосередні стосунки з П. Шафаріком, М. Максимович часто робив це через О. Бодяньського. В листах до О. Бодяньського

М. Максимович запитував про новини в слов'янському світі, повідомляв, що зібрав книги для західних слов'ян і просив відправити їх «по обещанию в западную слов'янчину». Пропозиція П. Шафарика встановити ділові творчі стосунки з М. Максимовичем – це важливий факт в історії чесько-українських відносин – це висока оцінка П. Шафариком української фольклорної творчості, глибока повага до вченого-енциклопедиста, одного з перших теоретиків і практиків науково-романтичної ідеології, започаткованої на українському ґрунті в тісному зв'язку з європейською думкою та романтичними пошуками. Реалізуючи основні постулати романтизму в Україні, М. Максимович звернув увагу на зв'язки із зовнішнім світом. Його фольклорні видання «Малороссийские песни» (1827), «Украинские народные песни» (1834), «Голоса украинских песен» (1834), «Сборник украинских песен» (1849), «Дни и месяцы украинского селянина» (1856), не тільки започаткували українську фольклористику, але й стали важливим чинником європейсько-українських культурних зв'язків.

Фольклорні видання М. Максимовича збудили інтерес до української народної поезії у представників різних народів – росіян, поляків, чехів, словаків, болгар, сербів, хорватів, німців, англійців, французів, американців та інших. Збірники М. Максимовича дали матеріали для дослідження та перекладів різними мовами. Завдяки М. Максимовичу українська проблематика вийшла на світову арену, стало зрозумілим, що Україна має талановитих учених і невичерпні скарби народної поезії. Сучасники цінували М. Максимовича за глибокі знання та багатогранну наукову діяльність, інноваційні славістичні розвідки, які були на рівні не лише тогочасної науки, але й накресливали для неї нові теоретичні шляхи.

Вивчення народної творчості М. Максимович поставив на наукову основу. В своїх працях він розкрив красу й неповторність української лірики. Наукові праці М. Максимовича стали джерелом для написання та перекладів нових наукових праць ученим і літераторам тогочасних і майбутніх поколінь. М. Максимович започаткував зв'язки з науковцями інших країн, листувався з відомими вченими, письменниками, культурними та громадськими діячами. Особливо М. Максимовича цікавило слов'янське відродження, він уважно слідував за виданнями слов'янських учених, зокрема працями чеських і словацьких «будителів» Й. Добровського, П. Шафарика, Я. Коллара, В. Ганки, Ф. Челаковського та інших.

Готуючи видання «Слов'янської етнографії», з метою кращого висвітлення питань, пов'язаних з українською мовою та народною поезією, П. Шафарик звертався до українських учених, зокрема до О. Бодяньського для з'ясування мовних, етнографічних та географічних питань. Консультатції О. Бодяньського дали П. Шафаріку багато цінного для розуміння і висвітлення української народної поезії, мови та історії. Відносно мови О. Бодяньський писав П. Шафаріку, що російська й українська мови обидві давні окремі паростки слов'янської мови. Що ж до характеру української поезії, яку П. Шафарик у книзі «Історія слов'янських мов...» назвав «елегією» О. Бодяньський заперечив наголосивши, що українська народна поезія лірико-драматична, в ній всюду «дія, поривання, буря, всюду драма... всюду життя...». В «Слов'янській етнографії» П. Шафарик окреслив мовно-етнографічні кордони проживання українського населення, подав відомості про українську літературу, її милозвучну мову та фольклористику. До своєї книжки П. Шафарик додав невеличку антологію слов'янських пісень в оригіналі, які характеризують кожну слов'янську мову живим художнім словом. Тут маємо чотири українські

пісні: «Ой, спав пугач на могилі» (зі збірки М. Максимовича), «Поїхав Івасенько на полювання» (із книжки Вацлава з Олеська), «Ой хвортуну, хвортуну» (одержав від О. Бодянського), «Коли це було...» (одержав від І. Вагилевича).

«Слов'янська етнографія» П. Шафарика стала міцними підвалинами славістики. Вона була перекладена мовами світу і сприяла виявленню місця українського народу та його творчості в європейській культурі.

З аналогічними думками про долю слов'ян і їх культуру одночасно з П. Шафариком виступав письменник-романтик Ян Коллар (1799-1852). Свої погляди на слов'янство, їх культуру, мову і пісню він висловив у творах «Дочка Славії» та «Про літературну взаємність між різними племенами та говірками слов'янської нації» (1836-1837). В своєму дослідженні Я. Коллар висловив програму пізнання культури слов'янських народів, де пісня, народна поезія кожного народу в програмі займають велике місце. В пісні Я. Коллар шукав природні риси характеру слов'янина. В 1834 році Я. Коллар опублікував двотомну збірку «Narodnie zpivanky» («Народні пісні»), де він першим заговорив про спільні риси української й словацької народної поезії. До чеських пісень Я. Коллар подає українські паралелі. Це була перша спроба вивчення українських пісенних сюжетів з аналогічними явищами в братніх народів. Захоплення українською піснею визначних чеських і словацьких діячів культури (В. Ганки, П. Шафарика, Я. Коллара, К. Гавлічка-Боровського, Л. Штура та ін.), їх активна позиція сприяли обороні прав української народності й мови. Пісня стає основним матеріалом при визначенні самостійної української мови в світі. В «Історії слов'янської мови ...» П. Шафарик наголосив, що Україну, зокрема західні землі, необхідно дослідити й описати. Молоде покоління чеських і словацьких учених (Я. Коубек, К. Зап, Л. Штур, Ф. Яхім та ін.) зацікавились Україною і поїхали на Закарпаття й Галичину. Серед них був учитель гімназії, пізніше професор Празького університету, поет Ян Коубек (1805-1854). В Галичині Я. Коубека полонила краса українських пісень, двісті з них він записав і переклав чеською мовою. На жаль, збірка не побачила світ. Характеризуючи українські пісні, Я. Коубек наголосив на загальнослов'янському значенні українських пісень, які своїм розмаїттям, поетичною красою й оригінальністю перевищують усі інші слов'янські пісні. Разом з тим зауважив, що народ, який має таку багату поезію – має давню розвинену культуру. Ця думка була уже проголошена німецьким письменником-перекладачем Фрідріхом Боденштедтом в книжці «Поетична Україна» (1845). «У кожній країні дерево народної поезії не зродило таких величних плодів, ніде душа народу не виявила себе в піснях так живо й правдиво як українців ... Слід визнати, що народ, який співає такі пісні й любить їх, не міг стояти на низькому ступені розвитку освіти» [1, кн. 2, 64]. Ф. Боденштедт робить висновок, спрямований проти тих, хто ставив під сумнів самобутність української мови та її культури. До Львова, як кореспондент чеських газет і журналів, поїхав автор розвідки про слов'янську міфологію Франтішек Яхім. Він написав небагато статей про Україну. Але всі вони наголошують на тісний зв'язок пісні з історією українського народу. Посередником між українською інтелігенцією (І. Вагилевичем, Я. Головацьким, І. Срезневським) і діячами чеської та словацької культури – П. Шафариком, Я. Колларом та чеськими літературними виданнями став Карел Зап (1812-1871). К. Запу в основному належать інформаційні статті й рецензії, написані оперативно й присвячені українському народу і його поезії, з яких черпали відомості для досліджень тогочасні вчені.

Протягом першої половини XIX століття чеською мовою було опубліковано небагато рецензій та статей на українські фольклорні видання та українські пісні та думи. Небагато було й перекладів, в основному це були переклади Ф. Челаковського. В статтях увага зверталася на етнографію України, яка вважалася центром слов'янини.

Українські матеріали широко публікують видавництва: «Чеська бджола» («Česká včela»), «Квіти» («Květy»), «Весвіт» («Svetozor»). Найбільше місце українським пісням і думам відводив «Часопис чеського музею» (“Časopis českého Muzeum”), заснований у 1826 році Ф. Палацьким, редактором якого був П.Й. Шафарик (1837-1843). Починаючи з 1833 року чеські періодичні видання рецензують майже всі публікації українського фольклору. Вчені й видавці (Я. Коллар, Я.П. Коубек, Л. Сушіл, К.Я. Ербен) зіставляють свою рідну народну поезію з пісенною поезією українців, сербів, росіян та інших.

Перша половина XIX століття проходила під знаком романтичного захоплення українською народною поезією. Чеські автори висловлювалися про українську народну поезію емоційно-піднесено, або ж намагалися знайти загальнослов'янські риси, які послужили б єдності слов'ян, давності й самобутності культури.

В 40-х роках XIX століття розвивається аналітичний метод дослідження фольклору. На зміну поодиноким перекладам і фрагментарним статтям приходять наукові праці, які опираються на фактичні матеріали й добротні переклади. В другій половині XIX століття у чеській та словацькій фольклористиці настає період наукового аналізу української народної поезії. Спроба проникнути у суть змісту й поетики українських дум і пісень. Від захоплення робиться крок до глибокого і широкого пізнання, виходячи з вимог науки й досконалих методів. В українських думках й історичних піснях чеська і словацька суспільність намагаються пізнати крім рис слов'янської спільності ще й вільнолюбний дух козацтва. Збільшується кількість перекладів дум й історичних пісень та аналітичних статей про них. Зростає когорта знавців української пісенної культури (Й. Первольф, Я. Голд, П. Соботка, К. Ербен, Я. Гебауер) та багато інших. Посилюється інтерес письменників і музикознавців до української народної творчості. З'являються збірки українських пісень чеською мовою. В художніх творах та перекладах до них знаходимо відгуки чеських і словацьких письменників про українську народну поезію.

Особливо широко вивчаються і перекладаються фольклорні збірки М. Максимовича, які стають славистичним джерелом для чеських та словацьких дослідників. Наукове співробітництво започатковане П. Шафариком та М. Максимовичем продовжено послідовниками Людвіга Штура (1815-1856) - одного з найвизначніших політичних, наукових і літературних діячів того часу. Когорта штурівців виявила симпатію до поезії козацького народу. Вони не тільки любили читати українські пісні, але й переписували їх, вивчали та співали. Кожний штурівець обов'язково знав три пісні: «Там на чистім полі білий орел вбитий», «Сльоза моя камінь точить», «Ой, погнала дівчинонька ягняточка в поле». Л. Штур вважав великим гріхом зрікатися своєї пісні, мови, звичаїв. Для нього пісня і дума були ланками, що з'єднують народи. Новаторське наукове дослідження Л. Штура «Про народні пісні та повісті слов'янських племен» (1856) – це одна із перших праць слов'янської філології, побудованої на зіставленні народної поезії майже всіх слов'янських народностей. Л. Штур з'ясував роль слов'янської культури в світі, де пісня є ознакою багатства народу, його прагнення до самоудосконалення. Злет слов'янської народної поезії ілюструє зразками сербських, українських, польських, російських, сло-

вацьких творів. Частина пісень подана уривками, частина передрукована повністю, зокрема тексти двох дум: «Вітчим» та «Втеча трьох братів з Азова» з публікацій М. Максимовича (1834-1849). Широко використовуються історичні пісні: «Ой Морозе, Морозенку», «Ой три літа три неділі» та інші. Українські пісні та думи займають четверту частину ілюстрацій.

Крім народних пісень Л. Штур розглянув українські твори літературного походження («Хав козак за Дунай», «За Неман іду», в яких відбивалися погляди українського народу на кохання й громадські обов'язки. Л. Штур був добре обізнаний з українською народною поезією. Його розвідка – це ґрунтовна праця, присвячена пісенній творчості слов'ян, українська частина якої не втратила цінності й сьогодні. Це найавторитетніше слово про українську пісню діяча доби слов'янського Відродження.

Українською піснею захопився однодумець Л. Штура Янко Краль, який був не тільки прихильником, а й збирачем українського фольклору. Він зібрав рукописний збірник «Малоруські пісні. Весілля». В поезіях Я. Кроля відчувається ритм українських коломийок. Його вірш «Моя пісня» близький до пісні «Красная панна вино стерегла» зі збірки М. Максимовича (1827).

Збирачем українських дум і пісень був письменник-штурівець Само Богдан Гробонь, для якого українська дума і пісня були не тільки предметом вивчення, а й наслідування. З них він черпав образи й символи. Його твір «Дух степу, мати Україна», пов'язаний з поетикою дум і коломийок.

Найбільше цікавився українською піснею, думою й культурним життям українців штурівець Богущ Носак-Незабудов (1818-1877). Він побував на Закарпатті й засвідчив високий рівень культури українського народу. Він записав і опублікував в оригіналі пісні «Ой на Татри вітер віє», «Ой летить ворон», «Ой у полі криниченька», «Коло Мукача города» та думу «Про втечу трьох братів з Азова». Переклад досить точний, збережена специфіка українського епосу, його поетика й стиль.

У 40-50-х рр. чеська та словацька наукова громадськість намагалася глибше проникнути в сутність змісту й поетики українських дум і пісень окрім слов'янської спільності пізнати ще й волелюбний дух козацтва.

Статті й розвідки другої половини XIX століття розглядають українську пісню в історично-соціальному плані. Найактивнішим пропагандистом і коментатором історичної долі української пісні і думи був Йосиф Первольф (1841-1891) – студент Празького університету, пізніше – професор імператорського Варшавського університету. В розвідці «Військова республіка запорожських козаків» Й. Первольф прославляє козацтво як символ волі й лицарства. Через пісні і думи Й. Первольф намагався пізнати історію України. До 1860 року єдиними перекладами дум були уривки ненародної думи «Похід на поляків». У 1860-х рр. Й. Первольф перекладає три думи: про Коновченка, про Свігорського та про похід Серпяги, пізніше він опублікував як поетичний документ «Дари Баторія», який характеризує життя і боротьбу козацтва давньої України.

В статті «Українські історичні думи та пісні» Й. Первольф подав характеристику поетичного світу українського народу. Статтю Й. Первольф проілюстрував власними перекладами історичних пісень і ненародних дум, взятих зі збірки І. Срезневського «Запорожская старина». Як перші зразки інтерпретації українського епосу чеською мовою переклади Й. Первольфа заслуговують на увагу.

Відомий чеський літератор, редактор журналу «Всесвіт» (««Svetozor»») Прімос Сobotка в журналі «Квети» («Kvety») (1870-1871) надрукував розвідку про поетичні символи в слов'янських піснях, наголосивши, що українська народна поезія самобутня, багата й правдиво передає історію свого народу. Такої ж думки були й інші чеські та словацькі дослідники (Я. Дуновський, А. Екк, Я. Грубий, Я. Гануш, Я. Гебауер, В. Дундер та інші). Всі вони виділяли три характерні риси, притаманні українській творчості: реалізм, історизм та шляхетність вислову поетичного чуття. Найбільше уваги привертали думи та історичні пісні. Перекладачі прагнули розкрити думи як художні твори, звертали увагу на естетику слова та поетичність перекладу. В журналі «Kvety» з'явилися досконалі переклади П. Суботка «Дума про втечу трьох братів з Азова», «Дума про сестру і брата», «Дума про смерть козака-бандуриста», «Дума про бурю на Чорному морі», «Дума про козацьке життя» з публікацій М. Максимовича та П. Куліша. В 60-х рр. XIX століття це були досконалі переклади поетичного епосу України. Перекладачі намагалися пізнати твір і проаналізувати його за новими методами, внести до народознавчих наук.

У 70-х рр. XIX століття в такому ж плані перекладається й сприймається український епос ученим-істориком, поетом, автором багатьох розвідок про українську народну поезію Ярославом Голлом (1846-1929). Переклади дум «Вітчим» («Прощання козака») та «Вдова й три сина» перекладені точно. Я. Голл дослівно переносить у рідну літературу всі особливості стилю і форми дум.

В 1874 році Ф. Вимазал переклав і опублікував думу «Про втечу трьох братів з Азова». Р. Покорний переклав думу «Смерть Свірговського». 1876 року з перекладами «Дума про Івана Коновченка» та «Чорноморська буря» виступив Я. Шляхта (Гудок). Я. Дуновський, гарячий прихильник таланту кобзаря Остапа Вересая, переклав з репертуару О. Вересая «Бурю на Чорному морі» та «Вітчима» й написав про нього велику статтю.

З перекладом думи «Самійло Кішка» виступив Ян Махал, автор кількатомної праці «Слов'янські літератури». У 1881 році він опублікував переклади українських пісень, а в 1894 році надрукував розвідку про слов'янський героїчний епос.

У другій половині XIX століття на чеську мову було перекладено біля двох десятків дум. Особливою увагою користувалися думи «Буря на Чорному морі», «Втеча трьох братів з Азова», «Вітчим», «Брат і сестра». Чеська народна творчість не мала поетичного епосу, українські пісні і думи були близькі чеській громадськості своїм ліризмом і волелюбними мотивами.

З'явилися музичні видання з українськими піснями.

Найцікавішим виданням 70-х рр. була двотомна збірка «Слов'янська поезія» (1874), підготовлена Ф. Вимазалом. Другу частину першого тому займають твори української народної та літературної поезії. У вступній статті автор звернув увагу на поетичний епос, історичні пісні, балади, ліричну поезію, наголосивши, що поетична краса дум зробила їх найпривабливішими у слов'янській поезії. Ф. Вимазал характеризує форми і стиль дум та їх жанрові прикмети. До збірки Ф. Вимазал подав думи різних перекладачів «Про втечу трьох братів з Азова» (в перекладі Ф. Вимазала), «Думу про вдову і трьох синів» та «Прощання козака» (в перекладі Я. Голла), «Брат і сестра» (з читанки Іречкова) та три думи ненародного походження «Дари Баторія», «Чигиринська битва», «Похід на поляків» (у перекладі Й. Первольфа). Добре підібрані історичні пісні та балади в перекладах Я. Голла, Я. Дуновського, Р. Покорного та переклади Ф. Челаковського. Збірка

Ф. Вимазала «Слов'янська поезія» - перша науково підготовлена праця, яка розкривала поетичні багатства слов'янських народів і привернула увагу громадськості світу.

Найретельнішим популяризатором українських пісень в Європі був Людвіг Куба (1863-1956). Це унікально обдарована особистість, письменник, художник, музикознавець, учений. Під впливом ідей П. Шафарика та В. Ганки вивчив слов'янські мови, захопився піснями. Він поставив собі завдання видати чеською мовою пісні всіх слов'янських народів. Залишив учительську роботу та помандрував по землях слов'янщини.

У 1872 році Л. Куба видав першу збірку чеських пісень. У 1884 році з'явився перший випуск «Слов'янство у своїх піснях». Їх радо привітали всі народи. Українці написали декілька прихильних рецензій. Київський професор-славіст А. Степович запросив Л. Кубу в Україну. У 1886-1887 рр. Л. Куба їздив по Україні, записував тексти й мелодію пісень. З'явилися його статті й нариси «Співучою Україною» («Квети», 1887), «У Британах» («Лумір», 1888), «Південноруський робітничий хор» («Журнал Чеського музею», 1888), «Лірник» («Рух», 1887), «На Галицькій Русі» («Чехословацька Республіка», 1922) та ін. Статті й нариси про слов'янські пісні Куба видавав окремими виданнями «Мандрівка за слов'янською піснею». У 1887 році вийшов з друку шостий випуск збірника «Слов'янство у своїх піснях», присвячений Україні, кожна пісня мала свої ноти, була надрукована двома мовами – українською й чеською. У збірках Л. Куба подає не тільки свої твори, а й зі збірників М. Лисенка, С. Гулага-Артемовського, О. Кольберга, О. Рубця та ін.

Пісню «Одна гора високая» взяв з чеського пісенника, виданого в 1857 році і звернув увагу на її українське походження (збірка М. Максимовича). Цінність збірки Л. Куба в ґрунтовній підготовці нотної частини видання. Це перше окреме нотне видання українських пісень чеською мовою. Л. Куба вивчав специфіку українських пісень, їх природу, середовище, де вони народилися, розкривав психологію співаків, таємницю виникнення багатоголосся. Народне багатоголосся засвідчувало давність української пісенної музики та її самотність.

В кінці XIX – на початку XX століть в чеській та словацькій культурі, літературі, мистецтві йшла орієнтація на західноєвропейський модернізм, інтерес до фольклору страдає. Тільки після Другої світової війни після налагодження взаємозв'язків між країнами, вивчення та переклади українських дум і пісень набувають широкого розмаху, підноситься мистецький рівень перекладів. У Празі, Братиславі, Пряшеві створюються центри україністики, де досліджується й український фольклор. Виростають молоді кадри україністів – О. Зілинський, М. Мольнер, М. Неврлий, Й. Кчесаник, Р. Братань та інші, які активно вивчають і пропагують українську пісню. Великий внесок в сприянні української думи й пісні зробили досвідчені поети-перекладачі Ян Владіслав та Марія Марченова. Орест Зілинський підготував антологію української народної пісні «Україна співає». До антології відібрано 390 українських пісень. Поява антології стала справжнім святом української й чеської культури. Антологія перекладена чеською мовою талановитими перекладачами Я. Владіславом і М. Марченовою. У 1952 році світ побачила збірка «Козацькі думи», підготовлена Я. Владіславом. До збірки ввійшло двадцять дев'ять сюжетів українського поетичного епосу чеською мовою з коментарями до кожного твору та статтею перекладача й упорядника книжки Я. Владіслава. Я. Владіслав добре знав українські джерела. Крім відомих в світі дум «Про втечу трьох братів з Азова», «Про Марусю Богуславку», «Самійла Кішку», упорядник відібрав думи мало знані за межами України:

«Віщий сон козака», «Розмова Дніпра з Дунаєм», «Вдова Івана Сірка» та інші. Переклади дум Я. Владіслава точні за змістом і формою. Перекладач зумів проникнути в поетичну природу дум, а як дослідник він подав історичні обставини виникнення дум і характеризував думи як козацький епос.

Зацікавленість українськими піснями та історичним епосом є постійним об'єктом прихильності чеської та словацької суспільності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Нудьга Г.А. Українська дума і пісня в світі. – Кн. 1. – Львів, 1997. – Кн. 2. – Львів, 1998.
2. Скрипка В.М. Невідомий лист П.Й. Шафарика до М.О. Максимовича. //Радянське літературознавство. –№ 3. - К., 1961. – С. 121-122.
3. Украинские народные песни, изданные М. Максимовичем. – М., 1834.
4. Людвіг Куба про Україну // Упор. Михайло Мольнер – К., 1963. – 228 с.
5. Ukrajina spiva. Antologije ukrajinske lidové i pisné. Přelozili Marie Marcanova a Jan Vladislav. – Praha, 1950.

УДК 82-1(417) «19»

Поўх І.В.
(Брест, Беларусь)

ДЫЯЛОГ КУЛЬТУР У ПАЭЗІІ ГЭЙБРЫЭЛА РОЎЗЭНСТОКА

У артыкуле разглядаецца пытанне полікультурнасці творчасці сучаснага ірландскага паэта Гэйбрыэла Роўзэнстока (нар. у 1949 г.). Асобная ўвага надаецца ўвасабленню дыялога культур на ўзроўні жанраў, моў, рэлігій, вобразаў і сюжэтаў.

Ключавыя словы: ірландская паэзія, полікультурнасць, хайку, жанр, вобраз, сюжэт. *В статье рассматривается проблема поликультурности творчества современного ирландского поэта Гейбриела Роузенстока (род. в 1949 г.). Особое внимание уделяется воплощению диалога культур на уровне жанров, языков, религий, образов и сюжетов.*

Ключевые слова: ирландская поэзия, поликультурность, хайку, жанр, образ, сюжет. *The article considers the works of a modern Irish poet Gabriel Rosenstock (born in 1949) from the multicultural perspective. Special attention is paid to the ways the dialogue of cultures is embodied through genres, languages, religions, images and plots.*

Keywords: Irish poetry, multicultural, haiku, genre, image, plot.

Гэйбрыэл Роўзэнсток (1949 –) – ірландскі паэт, перакладчык, эсэіст, аўтар звыш за сотню прац, пераважна на ірландскай мове. Прадстаўнік паэтычнай суполкі “Innti”, у

© Поўх І.В., 2012